

Partis II. Illustriorum Jsaiaë Locorum Dissertatio XIV. De Altari In Medio Ægypti, Statuaq[ue] In Termino Eius Domino Exercituum Erigendis : Ex Jsa. XIX. v. 19.

Rostochi[i]: Typis Joh. Weplingii, [1701]

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn100343665X>

Druck Freier Zugang

RU theol. 16. April 1701

Habichhorst, Andr. Dan.

PARTIS II.
ILLUSTRIORUM ISAË LOCORUM
DISSERTATIO XIV.
DE

ALTARI

IN MEDIO ÆGYPTI,
STATUAq;
IN TERMINO EIUS
DOMINO EXERCITIUM ERIGENDIS,

Ex ISA. XIX. v. 19.

Quam

Auxiliante DEO-Homine & R. FCte Theol. consentiente,

PRÆSIDE

ANDREA DANIELE
HABICHHORSTIO.

S. Th. D. Ejusdemq; PP. & Seren. Duc. Mekelb.

Consiliario Consistoriali Collagiiq; Proff. Ducalium

& FCtis Theol. Seniore hodieq; Decano,

Sententiarum collationi Academicæ,

*ad d. 16. Aprilis A. 1701, in Aud. Maj. instituenda
sistit*

CHRIST. HÜBNER, BREG. SILES.

Rostochl, Typis JOH. WEPPLINGII, Univ. Typogr.

Universitäts-
Bibliothek

VIRIS

PRÆNOBILISSIMO, CONSULTISSIMO,
AMPLISSIMIS,

PERQVAM REVERENDIS ET PRÆCLARISSIMIS,
DN. CAROLO FRIDERICO *Härbern/*

J. U. D. ET PRACTICO CELEBERRIMO, UTI ET
HÆREDITARIO IN *Rafebaum &c.* POLLENTISSIMO:

DN. HENRICO *BECKEN/*
ECCLESIAE AD D. JACOBI HIC PASTORI PRIMARIO
RELIGIOSISSIMO:

DN. JOHANNI SENSTIO,
ECCLESIAE AD D. MARIAE ARCHIDIACONO, UTI ET
COENOBII AD S. CRUCEM PASTORI
LAUDATISSIMO:

DN. M. JOHANNI ZEIDLERO,
ECCLESIAE PETRINO DEXTERRIMO:
DOMINI PATRONIS AC FAUTORIBUS MA
XIMOPERE COLENDIS,

DISSERTATION. HANC EXEGETICO-THEOLOGICAM
DE ALTARI IN MEDIO EGYPTI ERIGENDO,
IN ANIMI OBSERVANTIS ARAM
ET RESPECTIVE GRATITUDINIS ARRHAM,
CUM VOTO OMNIMODE PROSPERITATIS
REVERENTER CONSECRAT OFFERTq;

CHRISTIANUS HÜBNER, BRIGA SILES.
SS. THEOLOG. CULTOR,

De

*Altari in medio Ægypti statuæq; in termino
ejus DOMINO erigendis.*

Ost everſionem Ægypti parte pri-
ori capitis xix. Iſaiæ prædictam,
deſcripſerat Propheta ejuſdem
populi converſionem, tum ratio-
ne ſubjecti, quod ſint quinque Civi-
tates in terra Ægypti v. 18. tum
ratione prædicti, per certa quæ-
dam argumenta vel fructus,
quorum (1.) ſit *labium Canaan*,
quo quinque Civitates in Ægy-
pto ſint locuturae (2) *juramentum* ab iisdem DOMINO ex-
ercituum præſtandum, de quibus jam ſuprà ad præceden-
tem locum fuit diſquiſitum. His tertium jam argumen-
tum converſionis Ægypti ſuccedit, quod eſt *altare in me-
dio Ægypti & ſtatua, in termino ejus DOMINO erigenda*, de qui-
bus Propheta ſequentibus verbis v. 19. ita vaticinatur:

כיום החונת יהור מוכה ליהור כחוך ארץ מצרי
היה זה ה. e. *in die illo eris altare DO-
MINO in medio terra Ægypti, & ſtatua juxta terminum ejus DO-
MINO.* Cujus loci cum nonnullus reperiatur abuſus, non
poſſumus quin & ipſi brevi *Ἐγοκέψα*, quæ genuinū loci ſen-
ſum indagabit, ſimulq; ab abuſu illū vindicabit, & uſum deniq;
indicabit, DOMINO exercituum benedicente, illuſtremus.

§. 2. De altari autem præcipuè hic diſſerturi, non
ſolicitum ſumus de *etymo* ejus, utrum ab altitudine, an vero
quæſi alta area dicatur, cum ſcire nobis ſufficiat, vocem He-
bræi fontis מוכה, quæ *altare* ſignificat, vi originis ſacrifici-

M m

torium

DISP.
XIV.

torium notare locum, quem adeo Græci & speciatim LXX. *Ἰουδαίῃ* vocant: ortum enim debet Radici *רוב* i. e. *sacrificavit mactando* &c. Neq; curamus jam quæstionem, an altare & ara differant? nec evolvimus equivocationem nominis altaris, quod cœteroq; etiam sideri competit cœlesti & inter hostiæ caput & extremam Scorpionis caudam conspicitur: multò minùs gentilibus altaria nobis hîc curæ sunt, neq; de *Jhudæorum* & *Christianorum* altaribus ex professo agimus. Neq; varias altaris appellationes repetimus, neq; jam cogitatione perquirimus, quando & unde originem al aria traxerint, non ignorantes, jam inde ab origine mundi *Abelem* & *Cainum* hostias DEO obtulisse Gen. 4. qui adeo creduntur altaria sive ex aggesto cespite sive ex lapidibus sive ex lignis adhibuisse, & *Noachum* esse primum, qui altare legitur exstruxisse Gen. 8. sed *Jacobum* esse primum, qui diserte id Dei jussu condidisse perhibetur Gen. 28. v. 1 & 7. Neq; jam excutimus, quod altaria primum ad *sacra* quidem peragenda fuerint erecta; deinceps verò inter gentiles etiam ad *Principum honores*, imò & illo nonnumquam tempore sint condita, cum iter aliquod periculosum emensi essent. Neq; nunc loqui intendimus de altaribus iis, quæ de loco in locum portabantur, fixis quæ altaribus contradistinguebantur, & Latinis *portatilia*, imò & in *Jure Canonico* & quidem cap. fin. *quoniam*, de privilegiis in sexto *Bonifacij*, *viatica*, alibi verò *altariola*, *gestatoria* & *tabule itinerraria*, Græcis deniq; apud *Balsamon* ad Concil. 6. canon. 31. novo nomine *ἀντιμόρια*, & alibi *ἀντιμόρια* vocantur, quod mensæ sanctæ vicaria; quamvis & alii aliter derivent, quorum primordia Constantini M. Imperatoris ætati præprijis deberi existimant, quippe qui, cum ad bellum profecturus, *implum portatile* semper habuerit secum, teste *Eusebio*

sebio in vita Constant. M. l. 4. c. 5. lit. C. & *Sozomeno* in Hist. Eccl. l. 1. c. 8 unâ quoq; talismodi altare secum tulisse putatur. Neqve animus nunc est indagare, *quando cœperint* Christianorum altaria, & an Apostolis juxta Pontificios sint coæva; an verò seculo demum 2. ex Sixti constitutione sint adhibita; an potius seculo quarto, tempore laudati jan. Constantini M. cum splendidis planè templis ab eodem exstructis, & tempore *Sylvestri* Papæ, qui Constantini *ὀρχηστῆρ* fuit, adhiberi cœperint? Nec inquirimus, an Christianorum altaria in principio *lignea*, & deinde (juxta *Jus Canon. in decreto* dist. 1. de consecr. can. 31.) *lapidea* fuerint? Neq; expendimus, qva occasione Christiani altaria ex *medio templi*, in quo olim fuerunt sita, ad *extremam* ejus *partem*, quam Græci *βήμα* vel *ισαγόρειον* appellarunt, nos cum latinis hodiernum appellamus *Chorum* (qui olim etiâ non in extrema templi parte sed in medio erat templo) locarint & hodiernum locent? De his enim & similibus sollicitos esse alios permittimus, quibus altaria ex instituto vel altarium naturam tractare adlubescit; nos verò tantum circa *exegesin* loci hîc occupati, *altare in medio Ægypti*, in argumentum conversionis Ægyptiorum *DEO erigendum*, consideraturi, tam verba quàm res ad compendium maxime conferemus.

§. 3. Pro genuiuo igitur *sensu loci* evolvendo, sequentes duæ quæstiones breviter sunt expediendæ, (1) quid per *altare in medio Ægypti DEO erigendum* intelligatur, an *proprie dictum*, ex *lapidibusque* vel *terra* confectum, & sive *sacrificiis* sive *memorie* destinatum, necne? (2) quid per *statuam in finibus Ægypti DEO ponendam* indigitetur, & an *statua* fuerit objectum cultus? Ad l. quæst. de *altari*, respondere quidam deprehenduntur, quod *proprie dictum* vel

materiale hîc *altare*, sive ad sacrificia sive ad memoriam erigendum, intelligatur? Eò enim tendit *Grotius*, qui ad hæc verba: *erit altare Domino*, ita commentatur: *nempe ad memoriam, ut Jos. 22. non ad sacrificia*. Altare verò, ad memoriam sive in testimonium Jos. 22. à Rubenitis, Gaditis & dimidia tribu Menasse erectum, erat propriè dictum vel materiale ex lapidibus s. terra confectum. Altaria enim non ex lapide semper fuisse condita, quis dubitaret? In lege enim Mosis altare legitur etiam *terreum* extra tabernaculum Exod. 20. 24. imò & *lignæum* portatile sub dio, Exod. 27. 1. 7. & *æneum* holocaustorum & sacrificiorum in atrio tabernaculi Exod. 40. 6. & c. 39. 39. tandemq; *aureum* thymiamatis in sancto tabernaculi ibid. c. 40. 5. & 26. *Petrus* quoque *Molineus* in suo de *altari* libro, colligere se, ait, *prima altaria, in quibus Adam creditur obtulisse, & Cain pariter ac Abel immolasse hostias videntur, non fuisse terra cumulum naturâ vel casu extantem, vel crepidinem alicujus rupis, sed structuram vel ex aggesto cespite vel ex lapidibus vel ex lignis.*

§. 4. Eodem quoque olim collimavit *Onias*, quidam ex Jhudæorum Pontificibus: non ille *Onias* sacerdos summus, qui summis evehitur laudibus 2, Maccab. 3. & 4. Nec ille *Onias*, cujus filius *Simon* incomparabili Syracidis encomio ornatur, Syr. 50. v. 1. 6. & seqq. sed alius cujusdam *Oniæ* Principis Sacerdotum Hierosolymitanorum filius, cui vocatur à *Fl. Josepho* l. 13. Antiqu. c. 4. qui tamen ipse eundem alibi, nempe l. 7. Bell. Jhud. c. 30. *Simonis* filium appellat. Cum enim *Onias* ille, Antiocho Syriæ Rege cum Jhudæis bellum gerente, ex urbe Jeruschalem fugatus graduque suo dejectus esset (potentiâ enim is prævalens, *Tobiæ* cujusdam filios civitate expulerat; hi verò ad di-

ctum

Etum modo Regem Antiochum confugientes, eundem incitabant, ut Jhudaam invadens, urbe expugnata temploque spoliato religionis assiduitatem per triennium & quod excurrit inhiheret) adeoque fugatus novum honorem & dignitatem nominisque celebritatem captaret, mox in Ægyptum ad Regem *Ptolomaum Philometerem*, Antiochi inimicum profugit, & hanc Jesaiæ Prophetiam de *altari*, *DEO in medio Ægypti erigendo*, Synecdochicè de templo in medio Ægypti ædificando interpretatus, adeoque altare proprie dictum hinc intelligens, dicto jam Regi Ptolomæo autor fuit, ut, cum non tantum utile id foret (arbitrabatur enim se ad templum illud omnem ab Hierosolymis multitudinē revocaturū) sed ab Jsaia quoque prædictum hoc loco esset, magnificum in regione Ægypti Heliopolitana templum, apud castrum cui nomen Bubastis, à se ædificari concederet, uti laudatus modo Josephus refert l. 13. Antiqu. c. 4. qui tamen ibidem simul pietatem Ptolomæi & Cleopatraz, ex epistola, quam ad Oniam illum rescribendo exararunt, elucentem, considerari cupit. Siquidem peccatum & legis transgressionem (verba sunt Josephi) super caput Oniaz posuerunt, hunc in modum ipsi rescribentes: *Rex Ptolomæus & Regina Cleopatra Onie salutem: Legimus tuam petitionem, in qua suggerebas, permitti tibi templum Heliopolitanum dirutum purgare. Qua propter miramur, si Deo gratum sit templum, quod edificaturus sis in tara luxurioso loco plenoque sacris animalibus. Sed quoniam dixisti Prophetam Esaiam jam dudum hoc prædixisse, concedimus tibi, si contra legem vestram non est, ut nihil nos in DEUM peccasse videamur. Ita illi ad Oniam. Hic ergo non tantum à Rege locum accipiens, sed & reditus pecuniæ, ut etiam Sacerdotibus copia esset ad multa, quæ DEI cultus desideraret, ceu lo-*

quiritur idem Historicus l. 7. de Bell. Jud. c. 30. templum apud Ægyptios, in loco sibi concesso ædificavit, & altare DEO, Hierosolymorum altari simile, minus tamen & pauperimum (ceu idem Josephus ibidem loquitur, erexit, imò & invenit Jhudæos quosdam sui similes & Sacerdotes ac Levitas, Deum ibi colentes. Quomodo autem templum hoc Oniæ & à quibus & cujus demum jussu fuerit clausum, ita ut ne vestigium quidem divini cultus in eo resideret, postquam usq; ad ipsa Imperatoris Vespasiani tempora steterat, & inde à tempore ædificationis ejus anni 333. fluxerant, idem Josephus citato jam cap. 30. lib. 7. de B. J. recenset, quem ipsum etiam, quod ad Vespasianum attinet, tam præced. c. 27. quam seqv. 31. conferre licebit.

§. 5. Cum verò sequente statim versu 21. ap. Jesaiam sacrificiorum fiat mentio, quibus iidem Ægyptii Domino servituri dicuntur, hinc primò de *altari ad memoriam* frustra hic locus à *Grotio* accipitur: deinde etiam cum ante Messiaë tempora sub lege non nisi in urbe Jeruscha-lem, ubi altare Domini erat, sacrificare, adeoque nec altare ad sacrificandum erigere, extra speciale DEI mandatum licuerit; & tamen tale hîc altare Domino erigendum dicatur, in quo juxta v. 21. offerenda sint sacrificia & quidem tempore Messiaë, quo sanè Ægyptii eodem versu 21. majori cognitione Domini gaudere dicuntur, hinc Prophetæ nec altare propriè dictum sive materiale, in quo sacrificia olim corporalia offerebantur aut suffitus adolebantur, nec adeo *Synecdochicè templum* peculiare, quod altare hujusmodi contineat; sed *sermone hîc tropico*, nomine *altaris* tanquam signi, *cultum* DEI sub Messia per *prophetam* *Britus* V. T. descriptura, denotare censetur, q. d. coletur Deus ab Ægyptiis cultu Noyo Testamento convenien-

niente, sacrificiis nempe spiritualibus, uti nunc ab Israëlitis apud altare holocausti sacrificiis corporalibus colitur, adeoque *Onias* etiam pervertisse hunc locum, temerèque pro suo allegasse templo judicatur. Ad ceremoniam enim veri cultus in V. T. erigebatur altare ipsaq; oblationes, quæ in illo fiebant, luculenta erant cultus divini fideique in Messiam exercitia; quemadmodum & ipsos inter gentiles altaria Diis struebantur, quibus divinitatem tribuebant.

S. 6. Quod verò alibi quoque in Scripturis altare non rarò tropice & quidem metonymicè pro cultu DEI accipitur, ex seqq. locis elucescit. Annon enim cum dicitur tam in V. T. Psalm. 62. 6. altare DEI circumcise & Ps. 43. 4. ad altare DEI accedere; quàm in N. T. Matth. 5. 23. 24. afferre munus suum ad altare, idem est ac Deum colere, atq; adeo sacros cœtus adire vel iisdem interesse, ut solennem publicumque DEO cultum exhibeas, quoniam sacrificia oblaturi ad altare accedebant? Annon speciatim cultus Leviticus à DEO sub lege institutus intelligitur everfus, cum 1. Reg. 19. 10. 14. dicitur: *filii Israël altaria tua fregerunt?* Annon consortem esse altaris, quod dicitur 1. Cor. 10. 18. idem est ac approbare cultum, qui exhibetur in altari, atq; adeo profiteri se cum Jhudæis ejusdem religionis vinculo junctum esse?

S. 7. Quod porrò etiam non insolens vel novum fit in Scripturis præcipuè Prophetis, per *phrasin* & *ritus* V. T. res & cultum DEI in N. T. sub Messia futurum describere atq; adeo ad captum hominum sermonem accommodare, B. Glassius lib. 1. *Phil. Sacr. Tr. 4. Sect. 1. can. 2.* ostendit, simulque ex dicendis id patebit. Annon enim idem *Jesaias* noster cap. 2. v. 2. & 3. Ecclesiam & cultum N. T. in novissimis

simis temporibus futurum descripturus, temporis sui phrasibus, ex V. T. conditione, cultu & ritu desumptis utitur, dicens: *preparatus erit mons domus Domini in vertice montium & elevabitur præ collibus, confluentque ad eum omnes gentes, & dicent: venite & adscendamus ad montem Domini, ad domum Dei Jacob, & vias nos suas docebit &c.* Conf. & Jesai. 66. 20. 21. Annon etiam Jeremias c. 33. 18. postquam de Messiae temporibus erat vaticinatus, illumque & germen justitiae & Jehovam justitiam nostram appellaverat, mox phrasibus V. T. ministris & Apostolos Messiae itemque cultum N. T. depingit dicens: *non deficient ipsi Sacerdotes Levite, nec vir à facie ejus, qui offerat holocaustum & incendat oblationem & faciens sacrificium omnibus diebus.* Annon & Malachias quando cap. i. v. 11. prædicit, quod tempore Messiae oblatio munda DEO sit offerenda, verbis vel phrasi V. T. purum novumque DEI cultum & gentium ad Ecclesiam vocationem in N. T. futuram designat? Ut adeo frustra sint Pontificii, dum ex illo Malachiae loco probare conantur, aliquod sacrificium ab antiquis boum pecudumque sacrificiis diversum, nempe sacrificium Missae in N. T. ubique esse futurum? Annon & Apostolus ad hunc Propheticum loquendi morem & ad illum Malachiae locum respicit, quando Rom. 15. 16. vocatos gentiles dicit fieri sacrificium DEO gratum? imò & Rom. 12. 1. sacrificium sui ipsius, prætereaque Ebr. 13. 15. sacrificia laudis & Eleemosynarum requirit? Annon similiter ipse Christus Matt. 5. 23. 24. dicens: *cum munus tuum ad altare offers &c.* verbis V. T. instantem N. T. cultum insinuat, suumque sermonem ad rationem temporum suorum accommodat, quibus erectum Hierosoly mis altare erat, ad quod accedebant sacrificiis Deum culturi; ut adeo sanè ineptirent, qui inde colligerent,

ligerent, Christum altaria in Novo quoque Test. instituisse
Pariter ergo hoc etiam loco Propheta noster vaticinium de
altari in medio Ægypti futuro edens, rationem sui temporis
& hominum, quibus cum ipsi negotium erat, habebat. Jhu-
dæi enim sub illa V. T. paedagogia educati, altius ascendere
non poterant, quàm quò ceremoniæ, ritus & signa illos per-
ducebant. Unde ad illos verba faciebant Prophetæ, uti
ad pueros solemus, quibus adeo nihil proponendum fue-
rat, quàm quod capere poterant. Sub umbris ergo *alta-
ris & sacrificiorum* verus latet ac sincerus DEI cultus, uti
dictum est. Umbræ verò tollantur & veritas retineatur.

§. 8. Sufficiant hæc de *altari in medio Ægypti*.
Jam quoque II. videbimus, quid de מצבה sive *statua, in fini-
bus Ægypti futura*, statuendum? Respondemus hic paucis
per *statuam* intelligere Prophetam non *simulacra*, quæ fig-
guram divorum vel hominum gerunt & *objectum* sunt cul-
tus, quales fuerunt בעל מצבה *statua Baal*. 2. Reg. 10 27.
& *statuæ idolorum*, quos confringere jubebantur Israelitæ,
terram Canaan ingressuri, Deut. 7. 5. sed *columnas* vel *lapi-
des*, quos tanquam limites vel signa ad regionum discreti-
onem in finibus ponere solent. Hinc Lutherus reddit
Mahlstein. Quod verò statuæ hæc monumenta fuerint vel
indicia vel signa, ex quibus cognoverint omnes, populo illi
Dominum imperare & Dominum illic adorari, adeo-
que Ægyptios, qui cæteroque superstiores aliis fuerunt,
non ut antea (vid. præcedd. v. 1. & 3.) diis falsis & imagi-
nibus vel figuris animantium erectis, gloriam quæ Domino
Deo exercituum debetur, attributuros, sed ipsi Domino in
peculium esse consecrandos, ex immediatè seqq. verbis v. 10.
clarescit, cum dicitur: *Et hoc erit* וְלֵעָר וְלֵאֲוֹתָא i. e. *in signum* *Et
simonium* Domino in terra Ægypti, q. d. *inscriptio termi-
norū Ægypti hæcerit*: לִיהוָה i. e. *Jehovæ*, ut ipsa hæc omni-
bus

bus signet ac testetur, Ægyptios jam conversos, rejectis superstitionibus & idolis, Deum colere summum.

§. 9. Dicuntur autem hæ statuae מצל גבולה h. e. ad finem s. terminos Ægypti statuendæ. Nimirum uti altare hîc prædicitur in medio Ægypti i. e. in ipsa regni sede erigendū h. e. cultus Dei & Messiaë in intimo ejus sinu instituendus, quò scilicet facilius inde ad incolas omnes dimanare posset: ita statua in finibus Ægypti erant futuræ Domino, quæ intrantibus has terras tam manifestū essent signum, quod Ægyptii cultui jam Jehovah & Messiaë sint addicti, quàm manifestū alias regionem aliquam intrantibus ex insignibus Principis vel Regis ad lapidem vel columnam appensis fieri solet, quod illa regio ad hujus vel illius Principis possessionem spectet. Non ergo in medio tantum Ægypti sed usq; ad extremos etiam terminos nomen Domini celebrandum & Evangelium fuit prædicandum. Quæ completa sunt, cum religio Christiana abs Marco & aliis Christi discipulis in Ægypto plantata fuit ac disseminata. Frequentes enim & illustres in Ægypto fuisse Ecclesias historia satis Ecclesiastica testatur. Idem quoque cætera, quæ Propheta pluribus hîc in sequentibus addit, confirmant, ubi in tropo perseverans dicit, Ægyptios Dominum agnituros illique sacrificiis & numeribus esse servituros, imò vota ipsi reddituros, v. 21. illa enim denuo phrasibus V. T. de conversione, qua totum Ægypti regnum Evangelii luce sit collustrandum, loquuntur.

§. 10. *Usus loci, & quidem (1) Didactico Elencticus (a)* Altare erigitur מצל גבולה h. e. Domino & quidem soli. Alias enim si non soli Deo, sed & iis, qui Deus non sunt, rectè erigeretur altare, infirmum hoc esset argumentum conversionis Ægypti ad Deum, quod Propheta h. l. ab altari Domino in medio Ægypti erigendo desumpsit; cū tamen is potissimum id intendat. Quocirca culpam idololatriæ hîc quoq; incurrunt Pa-

pico-

picola, qui sanctis demortuis, vel, uti loquuntur, in honorem sanctorum, Apostolorum, Martyrum, Confessorum, Virginum etc. altaria passim erigunt. (β) *Altaria* tamen in N. T. ex libertate Christiana in honorem Dei & ulum Ecclesiæ retinemus. Etsi enim in N. T. altaribus ad sacrificandum non est locus, cum exhibita jam re figurata nempe Messia; sacrificiis boum pecudumque tanquam figuris & umbris amplius non sit opus; tamen sicut V. T. fideles ad cultum Dei exercendum altaribus & externis gaudebant ritibus: unde & h. l. per V. T. altare cultus N. T. ceu dictum, à Jesaia describitur: ita nec hodie in N. T. planè externos quosdam ritus & ceremonias ad cultum Dei exercendum, speciatim laudabilem *altarium usum* rejicimus; sed ex libertate Christiana in templis illa retinemus, quippe quæ mensarum vicem subeunt, in quibus non quidem cum ridiculis Missificibus Papicolis sacrificiū Missæ offerimus, quippe quod non tantum à Christo non institutum, sed & à natura tum sacramenti Eucharistiæ tum Sacrificii propitiatorii alienum: veruntamen in iis altaribus Sacram. Domini Coenam dispensamus, & spirituale quasi sacrificium offerimus; quicquid etiam *Reformati* hic ogganniant: cum non omne statim altare ad sacrificium propriè dictum habeat respectum: siquidem & altaria ad memoriam & testimonium dari supra jam §. 7. ex Jos. 12. dictum, quorsum & *Altare Gideonis* Jud. 6. 24. referimus. vid. Disp. nostra de *Altari Gideonis* A. 1633. hinc ventilata Laudamus verò *altaris unitatem* apud nos & Græcos aliosque Christianos in templis ordinariè observatam, quo ipso primitivæ nos Ecclesiæ consuetudinem sequimur, de qua *Eusebius* l. 10. Hist. Eccl. c. 4. refert, quod in templo augustum & magnum & unicum altare fuerit; quanquam non ignoramus, nonnullibi in longioribus templis duo sive ornamentis sive commoditatis ergo adhiberi, prout in templo S. Trinitatis ap. *Gedanenses*, & in templo cathedrali apud *Sverinenses* duo habentur; Contrà verò *multitudinem altarium* apud Pontificios sacrificii missæ Patronos meritò detestamur: siquidem etiam sub Papatu hinc *Rostochii* in decem templis (ex quibus quatuor tantum majora sunt, unumque extra urbis pomeria olim D. *Georgio* inauguratum jam pridem perit) 180 fuisse altaria, *Lindebergius* notavit, in *Chronico suo Rostoch. l. 5. c. 5. p. 118*. Papicolas enim in quovis ferè angulo & ad quamvis templorum columnam altariola in honorem

notem

norem martyrum (quorum corpus vel reliquias altaria asservant, teste can. placuit 25. *Distinct. 1. de consecr.* ubi & altaria jubentur everti, quæ sine sanctorum reliquiis eriguntur) & ad offerenda Missæ sacrificia struere constat; cum tamen ipsum Jus Canonicum in Decreto, dictâ jam *Distinct. 1. de consecrat.* can. *Ecclesie vel altaria* 18. disertè superflua destruere altaria jubeat, ipsiusque *M. Antonii de Dominis*, Archiepiscopi olim Spalatini iudicium iisdem refragetur l. 5. de Rep. Eccl. c. 6. ubi ita scribit: *Omnia altaria præter unicum & principale essent à nostris Ecclesiis amovenda, & numerus ingens missificantium Sacerdotum plurimum arctandus. Plurium enim altarium in eadem Ecclesia & plurimorum Sacerdotum multiplicatio non habetur nisi post abusam & introductum sacrificium propitiatorium fallacissimum.*

§. 11. Succedit (II) *Ufus Pædagogicus* (α) offeramus spiritualia Deo sacrificia. Licet in N. T. sacrificiis boum pecudumq; quæ à fidelibus V. T. in altari offerebantur, non sit locus, quoniam Christi sacrificium jam est exhibitum, quod sacrificia V. T. adumbrarunt; tamen uti olim in V. T. sacrificia & oblationes à Deo mandatæ erant fidei in Messiam, quem sacrificia præfigurabant, & cultus divini exercitia, quibus altaria inserviebant: ita in N. T. ad oblationem sacrificiorum spiritualium, quæ sacrificia V. T. corporalia minus principaliter vel subordinatè significarunt, non sumus segnes, præsertim cum spirituales simus Sacerdotes 1. Pet. 2. 5. Rom. 12. 1 Hebr. 13. 15. 16. Offeramus verò hæc sacrificia per & super unicum altare nostrum, quod est Christus Hebr. 13. 10. siquidem per & propter Christum Deo sunt accepta ibid. v. 16. Ita tamen hoc officio fungamur, ne ordinarium verbi Ministerium cum Fanaticis despiciamus; sed eodem Ministerio reverenter inter alia quoque ad altare utamur. (β) *Faciamus quoque corda nostra Dei altaria*, recogitantes nos templum Dei & Spiritus S. esse, 1. Cor. 3. 16. Purificemus autem corda hæc nostra fide in Christum Act. 15. 9. Inde in illo altari nostro amoris erga Deum & proximum ignis ardeat.

§. 12. Restat (III) *usus consolatorius*. Cum enim Deus dicto jam modo inter nos quoque altare suum habeat, speciatim nos sacramento altaris ritè fruamur, imò & ex fide sacrificia Deo spiritualia offeramus, de gratia quoque divina & inhabitatione Dei minimè dubitemus; sed animum semper nostrum solatio salutis & gratiæ Dei in

Christo altari nostro invisibili erigamus, cui cum Patre & Spiritu

S. pro altari suo inter nos erecto sit gloria in secula
nunquam terminanda!

ESt ALTARE Tibi curæ, quæ profit, ut exin
ALTARI curâ præficiare DEI!

*Duabus hisce Lineolis Clarissimo Dn. Respondenti
Amico suo jucundissimo applaudit*

JOHANNES NICOLAUS QVISTORP. D.
h. t. Acad. RECTOR,

Ad Clarè Doctum DN. RESP. HUBNERUM,
Nuper in Collegio Theol. Disputatorio, super potiores Universæ
Theologiæ Polemicæ Qvæstiones Auditorem, Opponentem ac Re-
spondentem singulariter industrium semperq; paratum,
post alia industriæ documenta, tam publica
quàm privata.

De ALTARI jam ex Jes. XIX. 19. publice Disputaturum.

DUm Studii jam materies ALTARE, quod olim
ÆGYPTUS summo condidit alma DEO,
*RE, fateor, *LATA fat es occupatus & *ALTA;
Qvæq; *RELATA DEO digna favore fatis.

Hinc precor, ut decus inde Tibi *TALARE paretur,
Sintq; TER *ALA Tibi quæ documenta dabis,
Qvâ Domini mox ALTARIS relêvere Minister,
Qvod *Re Cultores servet ALATve † suos.

*ALTARE Anagr. 1. RE-LATA 2. RE-ALTA 3. RELATA.
4. TALARE 5. TER-ALA 6. RE-ALAT † 1. Corinth. IX 13.

LMq;

ANDR. DAN. HABICHHORST, D.

Ad Nobil. & Clar. ff. DN. RESPONDENTEM.

TOllitur ingenium, docilique nitescit ab usu,
Idq; tuo exemplo, dulcis Amice, probas.

E Cathe-

E Cathedrâ instituis vice dissertare secundâ,
Doctrinæ ut prodas uberioris opes.
Illa aliquando ferent largum conamina fructum,
Gloria quoniam etiam propria perpes erit.

sec. gratulabundus

JOH. FECHT. D. P. P. Consist. Duc. Adressor.
& district. Rostoch. Superintend.

Felici gressu, felici fidere pergis,
Egregio cursu per sacra cuncta ruis.
Te nuper clarè per sacra Elementa vagatum,
Undam Baptismi concelebrasse, scio,
Quidq; Altare DEI Cœnantibus offerat esca,
Monstratum Cathedrâ Te resonante dabas.
Nunc, HÜBNERE, DEI spectas ALTARIA summi,
Quæ medium ÆGPTI Dîs data terra tenet.
Non frustra, JUVENIS DOMINO DILECTE, laboras:
Ad sanctas ARAS Te DEUS Ipse feret.
Gratulante Animo & Calamo benè omi-
nante deproperabat

LMq.

JOH. PETR. Grünenberg/ D. P. P. Consil. Duc.
Consist. & District. Mekelnb. Superintend.

Herr Hübner steigt mit Ruhm/ kan jene
Spize reichen/
Woselbst der Weisheit Strahl/ Aug/ Sinn und
Hertz erfreut;
Apollo selbst verspricht ihm schon die Ehren, Zeichen/
Womit sein wehrter Nahm soll prangen jederzeit.
Wir

Wir sehn in ir Lust-Begier/ was er zu Tage leget/
Es muß die *Cathedra* zu seinem Preise stehen/
Wir merken was der Fleiß für edle Früchte träget/
Und wie die *Pallas* wil sein Haupt mit Ruhm
erhöhn.

Darumb so muß sich auch der *Musen* Schaar erfreue/
Man wünschet heute Ihn/ Herr Hübner/ tau-
send Glück.

Ich muß/ Hochwerther Freund/ auch meine
Pflicht erneuen/
Wünsch/ daß der Höchste Ihn mit Krafft
und Segen schmück!

So wolte dem Herrn Respondenten/ als seinem Hoch-
werthesten Freunde/ wohlmeinend gratuliren
CHRISTIANUS SARTORIUS SS: Theol
& Phil. Stud.

Es ohn längst Rostock mich in seinen Mauren
schloß/

War mir mein Werthester/ sein embsiges bemühe/
Wenn theurer Lehrer Quell in Ströhme sich ergoß/
Zur gnüge schon bekandt. Jetzt ist's dahin gediehen/
Daß Ihn die Weisheit läßt in ihren Tempel gehen/
Und da mit höchstem Ruhm auf der *Cathedra* stehen.
aus Leipzig aufrichtigst überlender

von
JOHANN. CHRISTIAN Herzog. Siles.
Darff

Hierff ich auch/ **W**erthster **F**reund/ zu seinem
Altar gehen/

So zündet meine Hand ein schlechtes Räuch-
Werk an/

Ein treues Herz muß Ihm zu stetem Dienste stehen/
Diß ist die **A**ltars-**G**ab/ so gut ichs bringen
kan.

So entdeckte dem **H**n. Respondenten bey gele-
genheit seiner zum andernmahl rühm-
lichst gehaltenen Disputation sein dienst-
gebenes Gemüth/ dessen schon längst ob-
ligirter **F**reund.

ZACHARIAS Hasselmann/ Rostoch.

ALTARE monstros in MEDIO LOCO
ÆGYPTIORUM, quod bonitas DEI
Promisit illis extruendum,
Ut foret ejus Amoris index.

Res. hæc profecto ponderis ardui,
Amice, de quo nunc Tibi gratulor,
ALTARE jam jam ventilandam
Te ter et ad meritos honores.

*Hæc extemporaneis lineolis
Amic o suo valde dilecto iterata vice publicum Eruditionis
sua specimen edenti applaudere voluis*

MICHAEL GEERKENS, Hamburgens.
SS. Theol. Stud.

ss(o)ss

Est ALTARE Tibi curæ, quæ profit, ut exin
ALTARI curâ præficiare DEI!

*Duabus hisce Lineolis. Clarissimo Dn. Resp
Amico suo jucundissimo applaudit*

JOHANNES NICOLAUS QVISTOR
h. t. Acad. RECTOR.

Ad Clarè Doctum DN. RESP. HÜBNERI
Nuper in Collegio Theol. Disputatorio, super potiores U
Theologiæ Polemicæ Quæstiones Auditorem, Opponentem
spondentem singulariter industrium semperq; paratu
post alia industriæ documenta, tam publica
quam privatæ.

De ALTARI jam ex Jes. XIX. 19. publicè Disputatu

DUm Studii jam materies ALTARE, quod
ÆGYPTUS summo condidit alma DE
*RE, fateor, *LATA sat es occupatus & *
Quæq; *RELATA DEO digna favore
Hinc precor, ut decus inde Tibi *TALARE
Sintq; TER *ALA Tibi quæ documenta dabi
Quæ Domini mox ALTARIS relèvere Ministe
Quod * Re Cultores servet ALAT ve † suos
*ALTARE Anagr. 1. RE-LATA 2. RE-ALTA 3. A
4. TALARE 5. TER-ALA 6. RE-ALAT † 1. Corin
LMq;

ANDR. DAN. HABICHHO

Ad Nobil. & Clariss. DN. RESPONDENTEM

Tollitur ingenium, docilique nitescit ab ul
Idq; tuo exemplo, dulcis Amice, pr

